

Izvedenice sa -ač označuju i osobe i predmete (*brijač, ograč*), a neke se upotrebljavaju u oba značenja (*bacač diska, bacač mina, plamen*).

Kad je već Šuleku računalo značilo računski stroj, sasvim je normalno što je upotrijebljena i za *computer*, toliko normalnije što je u skladu sa sustavnom tvorбом i što tehničari nastoje da nove izvedenice za sprave i strojeve tvore upravo tim sufiksom. Na prigovor da se sufiksom -lo izvode imenice samo za jednostavnije sprave može se reći da ima i složenijih kao što je *dizalo, vozilo*, a upravo računalo ima vrlo blisku imenicu koja znači jednostavnu spravu – računaljka.

Prema tome s jezičnoga gledišta prigovora nema izvedenicama računac i računalo. Izbor između tih dviju riječi mogli bismo prepustiti praksi. A tu je rješenje već jasno. Riječ računac iako je izvedena još 1959. nije se proširila. Nema drugih potvrda osim u Našim temama. Za računalo ih ima veliko mnoštvo, uz već navedene upravo su najčešće na onom području gdje se računala najviše upotrebljavaju:

ANALOGNO RAČUNALO – članak u Tehničkoj enciklopediji, 1, Zgb, 1963, str. 296–302.

RAČUNALA – članak u Enciklopediji Leks. zavoda, 6, Zgb, 1962, str. 304–306.

Zbornik predavanja sa X jugoslavenskog seminara za regulaciju, mjerenja i automaciju, izašao u Zagrebu 1965, ima naslov *Automatizacija*, a podnaslov *Mjerenja-Regulacija-Računala* i posebno poglavlje *Računala* s više referata u kojima se upotrebljava riječ računalo, osim u jednom članku beogradskog suradnika koji ima računar.

Najnoviji Tehnički rječnik V. Dapca u 1. dijelu uz mnoge njemačke riječi s *Rechen*-ima samo računalo:

Rechenautomat / automatsko računalo; – asynchron arbeitender / asinhrono računalo; Rechenmaschine / računalo, računski stroj; –, automatische / automatsko računalo, automatski računski stroj; –, elektrische / električno računalo, električni računski stroj; –, elektronische / elektroničko računalo; –, kombinierte / kombinirano računalo; –programmgesteuert / programski vođeno računalo; Rechenschieber / logaritamsko računalo...

Mislim da nije potrebno navoditi druge potvrde. Naši su se tehničari odlučili za računalo, riječ je lingvistički bez prigovora, dovoljno je proširena i treba da je svi upotrebljavamo kako bi se što prije uklonilo veliko šarenilo koje još gdje gdje u jezičnoj praksi vlada.

Stjepan Babić

OSVRTI

POVIJEST I HISTORIJA –

POVIJEST ILI HISTORIJA

Svjedoci smo sve češće upotrebe stranih riječi. U tome prednjače novine i televizija čiji lektori propuštaju i one strane riječi koje bi bez ikakvih teškoća mogli zamijeniti našima, kao što su npr. *atraktivan* mjesto *privlačan*, *efikasan* mjesto *uspješan*, *djelotvoran*, *realizirati*–*ostvariti*, *redakcija*–*uredništvo*, *kozmos*–*svemir*, *muzika*–*glazba*, *trpezastol*, *trpezarija*–*blagovaonica* i dr. No za držat ću se samo na paru *porijest*–*historija*

koji je karakterističan kao pokušaj sasvim bezrazložne internacionalizacije našega jezičnog blaga.

Ne smatram da naziv historija i njegove izvedenice treba izbaciti iz upotrebe jer su uobičajene i kadšto gotovo nezamjenjive riječi: *historijski materijalizam*, *historiografija*, *historiograf*, točak historije, historizam, itd), ali se ne bi smjela zapostavljati stoljećima upotrebljavana, slavenska i hrvatska riječ *povijest*.

Nametanje bilo čega uopće, a posebno u jeziku, bez obzira na način i namjeru, obično završava suprotnim učinkom – od-

bijanjem. Čini se da se to dogodilo i u ovom slučaju, jer zaključci Savjeta za prosvjetu NR Hrvatske od 1959. do 1964. godine u kojima se govori o planovima i programima, zadacima odgoja i obrazovanja doživjeli su dosta izmjena, primjedaba i kritika, pa bih ja ovdje dodao samo neke, naoko sporedne – terminološke. Naime, iako su kao službeni nazivi propisani *historija*, *geografija*, *biologija*, *fizički odgoj* i dalje su u upotrebi ostale dotad uobičajene riječi *povijest*, *zemljopis*, *tjelesni odgoj*, pa i *priručnik*. Nastavni programi, školska administracija i statistika i dalje upotrebljavaju riječ *historija*, ali je predavači povijesti, naročito oni srednjih i starijih godišta, ne prihvaćaju. Njima su se u novije vrijeme pridružili i izdavači. Navest ću nekoliko primjera koji su me naveli da o tome pišem: U četvrtom broju časopisa *Nastava povijesti* za 1968/69. objavljena je ocjena *Historijskog atlasa* »koji je izašao 1968. a ponovno se pojavio s nekim promjenama kao *Povijesni atlas 1969.*«. (Navedeni časopis br. 1/1969–1970. 47; potpisao D. P.). Vidimo da je izdavač (»Učila«, Zagreb) odlučio da promijeni ime drugom izdanju u *Povijesni atlas*. I sam se časopis zove *Nastava povijesti*, a ne *historije*, slovensko se izdanje zove *Pouk zgodovine*, makedonsko *Nastava po istorija* i srpsko-crnogorsko *Nastava istorije*.

Sličnih primjera ima i u izdanjima »Školske knjige« iz Zagreba. Na primjer: Salzer, *Prošlost* i sadašnjost 2. III neizmijenjeno izdanje iz 1963. ima na koriceama naslov *Povijest* za VII razred osnovne škole, a na prvoj strani piše da je to udžbenik *historije* za VII razred (!?). Uz taj udžbenik tada je bila izdana i *Historijska* čitanka. Usporedio sam s tim izdanjem VIII neizmijenjeno, iz 1968. godine, i ustanovio da se i udžbenik i čitanka sada nazivaju *povijesnim* udžbenikom, odnosno čitankom.

Zainteresiralo me je kakva je prošlost tih naziva i ustanovio da je *povijest* stariji i uobičajeniji naziv u Hrvatskoj, da se vrlo rano susreće, da je u XIX stoljeću to gotovo jedini naziv, da se upotrebljavao kao *povijest*, *poviestnica*, *povjest*, *povjesnica* i *povijest*. Za stare se Jugoslavije upotrebljavao

vrlo često baš taj naziv, iako se sve češće spominje i *historija* pa i *istorija*, a nakon oslobođenja je prijevodima i oponašanjem uneseno u naš jezik dosta tuđica, pa je stvoren jedan poseban društveno-politički »esperanto« koji je često davao prednost stranim riječima, iako smo za njih već imali domaće. Tako je bilo i s riječju *historija* koja se počela upotrebljavati u pravilu za noviju, revolucionarnu prošlost, a naročito za povijest radničkog pokreta, Komunističke partije, NOB, itd. (npr. instituti za *historiju* radničkog pokreta, pregledi *historije* SKJ. Grada za *historiju* NOP). Neki veći radovi s područja društvenih znanosti također su nazivani *historijama*, npr: *Historija* naroda Jugoslavije, *Ekonomska historija*, *Kulturna historija Hrvatske*, *Državnopravna historija*. a slično je i s izdanjima iz opće povijesti: *Historija* diplomacije, *Historija* čovječanstva, *Historija* Njemačke. Tako se dobivao dojam da riječ *historija* nešto više označava, da je ona »teža«, da ne kažemo »političnija« i »državnija«, da označava nešto veće, značajnije, pa su neki taj termin upotrebljavali samo kad je bila u pitanju znanost za razliku od školskog predmeta. No to je bilo samo prividno, jer su sve više i visoke škole, instituti i ustanove u pravilu ostale vjerne tradiciji pa su i dalje radile katedre za *povijest* naroda Jugoslavije, *povijest* umjetnosti, *povijest* književnosti, *povijesni* instituti Jugoslavenske akademije i *Povijesni* muzej Hrvatske. Tako je službeni naziv za više i visoke škole bio *povijest*, a za srednje i niže *historija*.

Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika priznaje riječ *povijest* ravnopravnom (str. 613), to isto čini i Rječnik hrvatskosrpskog književnog jezika (II, 181), pa i neki strani rječnici kao npr. *Rusko-srpsko-hrvatski*, Moskva, 1966 (232). Ta se riječ usvaja i u istočnim dijelovima naše zemlje kao *povest*, gotovo u pjesničkom značenju i kao priča o nečijoj sudbini. Usvajanje te riječi značit će mnogo u obogaćivanju izražajnih i stilskih mogućnosti (usporedi npr. što znači razlikovanje značenja riječi vijek i stoljeće). Riječ *povijest* poznaju i drugi slavenski jezici, npr. najpoznatiji – ruski u kome ona znači priču, pripovijetku i novelu.

Novi su nazivi za neke predmete, pa i za povijest uvedeni u vrijeme reforme naših škola. Njima se pokušao učiniti korak k unitarističkom zbližavanju i izjednačivanju znanstvene terminologije, ali su navike i tradicija bile jače pa od tih pokušaja nije bilo ništa kao ni od sličnih zahvata na području jezične znanosti. Budući da se uskoro priprema reforma »reformirane škole«, bilo bi poželjno da se vrate neki prijašnji i opće-prihvaćeni nazivi, jer svi samosvjesniji i kulturniji narodi ostavljaju radije i neku nespretniju narodnu riječ, nego da uzimaju stranu pa ma koliko ona bila zvučna i svjetska. Nijemci, npr. neće izbaciti svoju riječ *Geschichte*, iako im nije nepoznata ni riječ *historija*. Oni prevode čak i općepoznate riječi *televizor*, *magnetofon* ili *gramofon*, a slično rade i Mađari, Rumunji, pa i neki drugi manji narodi. Slovenci i ne pomišljaju da izbace iz upotrebe svoju riječ *zgodovina*, Česi ljubomorno čuvaju narodne nazive mjeseci koji su gotovo identični hrvatskima, a kod nas je već bilo mnogo pokušaja, pa i u najnovije vrijeme, da se te narodne riječi zamijene stranim, da bi ih lakše razumjeli ostali jugoslavenski narodi. Na žalost, neki listovi i časopisi koji izlaze u Hrvatskoj nisu tome mogli odoljeti.

Budući da nisam jezični stručnjak, iznio sam samo neka zapažanja o kojima treba da dadu svoj sud pozvani znanstveni radnici, jer sličnih pojava ima i na drugim područjima. Na koncu bih dodao da ovdje nije u pitanju jedna riječ, kako bi tko mogao misliti, nego načelo koje je često bilo zanemareno, a to je poštivanje svega onog što je naše, samoniklo, što je dokaz naše samosvojnosti, što spada ne samo u riznicu nego i u svetinju svakoga naroda.

Dragutin Pavličević

KAKVOG JE VIDA GLAGOL KROČITI?

Dr Krunoslav Pranjić u »Lingvističkoj analizi jedne Matoševe proze«¹ kao primjer za morfonostileu uzima aorist glagola kro-

¹ Jezik i književno djelo, ŠK, Zagreb, 1968, str. 117.

čiti u Matoševoj rečenici: »I kada stigoh do ona dva tornja... i kročih na pusti bajir« objašnjavajući: »I kročih! Konstatirajmo najprije formalno gramatički: morfološki, to je aorist (l. lice jednine). Ali to je aorist imperfektivnog glagola (kročiti, -im)!« Za Pranjića ovaj Matošev aorist, s obzirom da je napravljen od imperfektivnog glagola kročiti, ima višu izražajnu funkciju. Matoš je, dakle, svjesno upotrijebio aorist imperfektivnog glagola kročiti da bi postigao jači stilistički efekat. Matoš je mogao jednostavno prefiksacijom promijeniti vid: za-kročiti, po-kročiti, pa od takvog glagola upotrijebiti aorist (zakročih, pokročih), ali takav aorist ne bi imao dvostruku vrijednost, »bivalentnu indikaciju, dvostruku vrijednost: vrijednost i imperfekta kao vremena što označuje prošle trajne radnje i vrijednost aorista što označuje i „prošle trenutne radnje«. Matošev oblik *kročih* u datom kontekstu ima vrijednost i značenje, prvo: kročio sam, jer je upotrijebljen oblik aorista koji inače označava prošle trenutne radnje. »I opet se tu očituje jedno bogatstvo sintetičkoga (hrvatskosrpskoga) jezika, bogatstvo morfološko.« Tako objašnjava Pranjić.

U Rječniku hrvatskoga jezika F. Ivekovića i I. Broza, na strani 587. piše:

kročiti krôčim, v. *pf. einem Schritt thun, gradum facio*: Bolestan je, ne može kročiti. Skoči Turčin ka' da se pridruu, jednom kroči, do konja dokroči, drugom kroči, konja pojahao. Rj. v. *pf. slož. do-kročiti, o-, pre-, za- vidi koračiti v. imperf. krakati*.

Na strani 562. istog Rječnika stoji:

koračati, čam, v. *imperf. ... Opazih među djecom bezumna mladića koji ... koračase putem ka kući njezinoj*.

Na strani 575. piše:

krakati, krâčëm, v. *imperf. ... Ko krače više nego može dokročiti, prebiće gnjatove ... Krakač koji dobro krače*.

Srpski rječnik Vuka St. Karadžića daje isto objašnjenje za glagol krakati, kročiti.

U najnovijem Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika Matice hrvatske i Matice